

Polityk wielkich przełomów

„Można go nie lubić, bo był imperialistą, bo ludzkie życie niewiele dla niego znaczyło, bo zatracił miarę w bombardowaniach i był odpowiedzialny za czystki etniczne. Ale ostatecznie można się tylko cieszyć, że to on wygrał ten pojedynek” – wyraził się o wojennych zasługach Winstona Churchilla pewien niemiecki historyk i publicysta.

I tak jest dokładnie z oceną całej drogi życiowej i dorobku brytyjskiego polityka. Trudno tu o jednoznaczność, skoro ta biografia tak wiele pomieściła. Dorastający w dniach chwały Imperium Brytyjskiego, wychowany w rodzinie znanego konserwatywnego polityka, był świadkiem brutalnego końca Pięknej Epoki. Po traumie Wielkiej Wojny bezskutecznie ostrzegał brytyjskich polityków przed groźbą nowego konfliktu, a potem sam musiał stawić czoło hitlerowskiej ekspansji. Za swój cel główny uznał pokonanie Hitlera – w efekcie dał się złapać w polityczną pułapkę Stalinowi. Sprawił, że Anglia wyszła z wojny w glorii – ale za cenę oddania światowego przywództwa Ameryce.

Dolóżmy do tego rachunku radykalnie krytyczną polską perspektywę: człowiek, który miał być najpewniejszym sojusznikiem, handlował terytorium Polski w Teheranie i Jalcie, zamykając przyszłość Rzeczypospolitej między linią Curzona a linią Odry, na orbicie Moskwy.

Ale jakże barwną i fascynującą był Churchill postacią! Artysta polityki, cenił smaki życia, pił, palił, malował, pisał reportaże i książki historyczne, grał w polo, sugestywnie przemawiał, sypał sentencjami itd. Choćby z tego powodu warto przypomnieć jego sylwetkę – a okazją jest 50 rocznica śmierci brytyjskiego polityka. To także sprzyjająca okoliczność, by jeszcze raz przepowiedzieć sobie dokonania Churchilla i uwarunkowania, w jakich przyszło mu działać. Może jednak zasługuje na pomnik także w Polsce – o co domina się jeden z naszych redakcyjnych kolegów?

Opowieścią o Winstonie Churchillilu zaczynamy nową serię w ramach „Pomocników Historycznych”: biografii wielkich – i kontrowersyjnych – postaci dziejów świata.

Zapraszamy do lektury

JERZY BACZYŃSKI

REDAKTOR NACZELNY POLITYKI

LESZEK BĘDKOWSKI

REDAKTOR „POMOCNIKÓW HISTORYCZNYCH”

❖ **Winston Churchill**
na portrecie namalowanym
przez Williama Orpena, 1916 r.

S P I S T R E Ś C I

EPOKA I POSTAĆ

Epoka wiktoriańska, w której dorastał młody Winston, przy wszystkich jej niedoskonałościach, była azylem wolnej, pozbawionej cenzury kultury, dynamicznego rozwoju nauki, techniki i ekonomii. Wytworzyła model demokratycznego parlamentaryzmu.

W jakich czasach żył Winston Churchill	8
Biografia angielskiego dżentelmena	16
Churchill jako polityk	28
Jego pasje	40
Jego poglądy na świat	50
Spory o niego	56

❖ Pomnik Winstona Churchilla w Londynie

❖ Edward VII, syn i następcą królowej Wiktorii (pan. 1901–10)

KONTEKSTY

Patron kryptologów i służb specjalnych	62
Inicjator militarnych wynalazków	68
Dziecko imperium	76
Kwestia religijności	81
Stosunki ze Stalinem	82
Wobec Polski	86
Wobec Powstania Warszawskiego	91
W oczach polskich żołnierzy	93
Wobec ucieczek z komunistycznej Polski	96
W satyrze komunistów	97
Jako bohater filmowy	99
Postawmy mu pomnik w Warszawie	102

Winston Churchill

M O W Y

Zapytacie – jaki jest nasz cel? Odpowiem jednym słowem. Zwycięstwo. Zwycięstwo za wszelką cenę. Zwycięstwo pomimo wszelkich okropności. Zwycięstwo bez względu na to, jak długa i ciężka prowadzi doń droga. Bez zwycięstwa bowiem nie ma przetrwania.

Nie jesteśmy już dłużej bezpieczni	106
Krew, znoj, pot i łzy	110
Będziemy bić się na plażach	111
Tak niewielu	115
Filary pokoju, żelazna kurtyna	118

❖Winston Churchill na swych 80 urodzinach, listopad 1954 r.

❖Osobiste etui na cygara Winstona Churchilla

D E T A L E

Uwielbiał cygara i to oczywiście kubańskie. We wrześniu 1941 r. otrzymał ich aż 2400 w prezencie od prezydenta Kuby Fulgencio Batisty. Ten nadzwyczaj cenny dar pozwolił Churchillowi przetrwać wojnę, ale wzbudził niepokój MI5. Wybrane cygara zbadano w obawie, że mogły być zatrute.

Smaki życia	26
Gabinety i rezydencje	38
Strój	49
Przyjaciele i przyboczni	55
Samochody i samoloty	74
Garść sentencji	116
oraz Kalendarium, noty o autorach	6

Kalendarium życia

Winstona Churchilla

- 1874** Winston Leonard Spencer Churchill przychodzi na świat w zamku Blenheim (30 listopada).
- 1876–79** Dzieciństwo w Dublinie.
- 1880** Narodziny młodszego brata Johna Strange'a, zwanego Jackiem (zm. 1947 r.).
- 1882–84** Winston uczniem szkoły św. Jerzego w Ascot.
- 1884–87** Winston uczniem szkoły Brunswick w Hove k. Brighton.
- 1888–93** Winston uczniem szkoły w Harrow, wstępując do szkolnego korpusu kadetów.
- 1890** Winston zaczyna palić cygara.
- 1893–94** Winston Churchill jako kadet w Sandhurst.
- 1895** Śmierć ojca, Randolpha Churchilla (24 stycznia); Winston w randze podporucznika rozpoczyna służbę w 4 pułku huzarów (luty); wyjeżdża jako korespondent wojenny „The Daily Graphic” na Kubę (listopad) – pierwsze pieniądze zarobione na pisaniu.
- 1896** Razem z pułkiem wypływa z Southampton do Bangaloru w Indiach; gra w polo i doksztalca się.
- 1897** Udział w walkach na granicy północno-zachodniej w Indiach, jego anonimowe korespondencje (podpisane „Młody oficer”) publikuje „Daily Telegraph”.
- 1898** Ukazuje się „The Story of the Malakand Field Force”; udział w ekspedycji sudańskiej – bitwa w Omdurmanie.
- 1899** Winston opuszcza armię; ponosi porażkę w wyborach do Izby Gmin; zostaje korespondentem wojennym na wojnie burskiej; wzięty do niewoli, ucieka; ukazują się „The River War” – zbiór reportaży, oraz „Savrola” – jedyna powieść Churchilla.
- 1900** Winston reaktywowany jako oficer, bierze udział w wojnie z Burami; zostaje członkiem Izby Gmin; wydanie zbiorów reportaży „London to Ladysmith via Pretoria” i „Ian Hamilton's March”.
- 1902** Winston wstępuje do jednostki obrony terytorialnej, tzw. Imperial Yeomanry.
- 1904** Churchill przechodzi z partii konserwatywnej do liberałów; publikuje dwutomową biografie ojca „Lord Randolph Churchill”.
- 1906** Rozpoczyna pracę jako podsekretarz stanu do spraw kolonii.

❖ Winston Churchill w swej posiadłości Chartwell, 1948 r.

1908 Wchodzi do rządu jako minister handlu; żeni się z Clementine Hozier.

1909 Narodziny pierwszej córki Diany (zm. 1963 r.).

1910 Churchill zostaje ministrem spraw wewnętrznych w rządzie Asquitha.

1911 Narodziny syna Randolpha (zm. 1968 r.); Winston zostaje Pierwszym Lordem Admiralicji.

1914 Obrona Antwerpii; Winston zgłasza gotowość dymisji; narodziny młodszej córki Sary (aktorka i tancerka, zm. 1982 r.).

1915 Churchill zwolniony ze stanowiska Pierwszego Lorda Admiralicji (18 maja); otrzymuje stanowisko kanclerza skarbu księstwa Lancaster; w listopadzie zgłasza dymisję; obejmuje dowództwo batalionu we Flandrii.

1916 Powrót do Izby Gmin.

1917 Churchill ministrem zaopatrzenia wojennego.

1918 Narodziny trzeciej córki Marigold (zm. 1921 r.).

1919 Churchill ministrem wojny i lotnictwa.

1920 Churchill ministrem do spraw kolonii.

1921 Śmierć matki (9 czerwca).

1922 Narodziny ostatniego dziecka, Mary (zm. 2014 r.); upadek rządu Lloyda George'a, porażka w wyborach (październik/listopad).

1923 Wydanie 1 tomu „The World Crisis” – historii I wojny światowej autorstwa Churchilla (ostatni, 5 tom, w 1931 r.).

1924 Druga zmiana partii: od liberalów do konserwatystów; w listopadzie Churchill zostaje ministrem skarbu.

1929 Upadek rządu Baldwina.

1930 Churchill rezygnuje ze stanowiska ministra skarbu w konserwatywnym gabinecie cieni; autobiografia „My Early Life: A Roving Commission”.

1933 Pierwszy tom napisanej przez Winstona biografii pierwszego księcia Marlborough: „Marlborough: His Life and Times” (czwarty i ostatni w 1938 r.).

1939 Churchill ponownie Pierwszym Lordem Admiralicji (4 września).

1940 Churchill premierem i ministrem obrony (10 maja).

1943 Konferencja w Teheranie (koniec listopada).

1945 Konferencja w Jaltie (luty); zakończenie wojny w Europie i rozpad koalicji rządowej w Wielkiej Brytanii (maj); konserwatywny premier formuje rząd, który upada w wyniku wyborów w lipcu; konferencja w Poczdamie (lipiec/sierpień).

1945–51 Churchill przywódcą konserwatywnej opozycji.

1948 Ukazuje się 1 tom dzieła Churchilla „Druga wojna światowa” (ostatni, 6 tom, w 1953 r.).

1951 Winston ponownie obejmuje stanowisko premiera z ramienia konserwatystów (październik).

1953 Wylew krwi; Churchill otrzymuje Literacką Nagrodę Nobla.

1955 Churchill odchodzi na emeryturę (5 kwietnia).

1956 Wydaje 1 tom „A History of the English-Speaking Peoples” (ostatni, 4 tom, w 1958 r.).

1965 Winston Leonard Spencer Churchill umiera w Londynie (24 stycznia).

OPR. TADEUSZ ZAWADZKI

A u t o r z y

MICHAŁ LEŚNIEWSKI

dr hab., prof. w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, współpracownik półrocznika „Werkwinkel. Journal of Low Countries and South African Studies”.

JAN F. LEWANDOWSKI

dr, historyk, filmoznawca, publicysta, redaktor naczelny kwartalnika kulturalnego „Fabryka Silesia” w Katowicach.

WOJCIECH LIPOŃSKI

prof. dr hab., prof. Uniwersytetu Szczecińskiego, emerytowany prof. senior UAM, historyk kultury brytyjskiej i historyk sportu, autor licznych książek z obu zakresów. Reprezentant Polski w lekkiej atletyce (1963–66), wykładowca i supervising professor Międzynarodowej Akademii Olimpijskiej w Antycznej Olimpii (od 1992).

IWONA SAKOWICZ

dr hab., prof. Uniwersytetu Gdańskiego, specjalistka w zakresie historii powszechnej XIX w.

JACEK TEBINKA

dr hab., prof. Uniwersytetu Gdańskiego, specjalista w zakresie historii najnowszej i stosunków międzynarodowych; redaktor tomu „Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1941”, autor m.in. książki „Wielka Brytania dotrzyma lojalnie swojego słowa. Winston S. Churchill a Polska”.

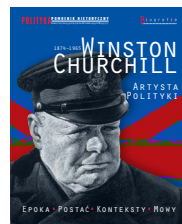
JOANNA WITKOWSKA

dr, adiunkt w Katedrze Filologii Angielskiej Uniwersytetu Szczecińskiego.

Oraz pracownicy POLITYKI

**JAN M. DŁUGOSZ,
ADAM KRZEMIŃSKI,
ADAM SZOSTKIEWICZ,
TADEUSZ ZAWADZKI**

❖ Na okładce:
fragment gwaszu
Marca Stone'a
z ok. 1940 r.

„Straszliwe łono wieku dwudziestego”

W jakich **czasach** żył
Winston Churchill

WOJCIECH LIPÓŃSKI

❖ Pogrzeb królowej Wiktorii, 2 lutego 1901 r., obraz Herberta Marshalla z „The Scenery of London”, 1905 r. Dobięła końca najświetniejsza epoka dziejów Imperium Brytyjskiego, nadszedł XX w.

W styczniu 1901 r. zmarła królowa Wiktorja symbolizująca szczytowy okres dziejów Imperium Brytyjskiego, epokę, która wraz z nią dobiegała właśnie końca. Kilka miesięcy wcześniej, jesienią 1900 r., rektor Uniwersytetu w Glasgow Archibald Primrose lord Rosebery (były premier brytyjski), w przemówieniu otwierającym nowy rok akademicki, wysoko ocenił minioną dobę, ale jednocześnie z lękiem spoglądał w przyszłość: „Czym będzie ten wiek dwudziesty? Co będzie jego cechą szczególną? Jeśli chodzi o wiek dziewiętnasty, to możemy ogólnie powiedzieć, iż był erą emancypacji, znaczącej, choć jeszcze niekompletnej. (...) Znikło niewolnictwo. Jak świat długi i szeroki ogromne kroki zostały zrobione ku wolności. (...)

Ale dwudziesty? Cóż niesie w swym straszliwym łonie? Jednej rzeczy tylko możemy być pewni, że będzie to okres ostrego, inteligentnego, prawie dzikiego współzawodnictwa, najprawdopodobniej w sztuce pokoju, ale i w sztuce wojny”.

To proroctwo lorda Rosebery'ego miało się spełnić co do joty. Chyba nigdy wcześniej żadna epoka nie była świadkiem tylu inicjatyw i dokonań mogących służyć pokojowym celom, czy to w zakresie kultury, nauki czy wynalazków. Ale też nigdy wcześniej ludzkość nie zetknęła się z taką skalą zagrożeń, jakie niosły ze sobą potworności systemów totalitarnych współzawodniczących – by użyć określenia Rosebery'ego – w sztuce wojny.

❖ Monarszy symbol nowej epoki, księżę Walii, przyszły król Edward VII, miłośnik jedzenia, kobiet i wszelkich uciech, tu z ustrzelonym przez siebie dzikim bykiem, ok. 1879 r.

❖ Jedna z licznych kochanek Edwarda, Frances Greville, hrabina Warwick, zwana Stokrotką (Daisy), tu jako Lady Brook, przełom XIX i XX w.